

„Mohou nás čekat bolestné kroky“

Akademie věd ČR

Hospodářství České republiky na tom není podle známého ekonoma zatím tak zle, ale výdaje se nesmějí zvyšovat. A politici prý po volbách otočí.

Jan Švejnar

Rozhovor vedl: Viliam Buchert

* Existuje pro vás jako pro ekonoma možná nová vláda, která by konvenovala vašim názorům? Už při prezidentské volbě v roce 2008 jste měl rozdílné názory na některé věci než ti, kdo vás navrhovali.

Názory přece nebudu měnit kvůli kandidatuře na prezidenta. Takovou věc bych neudělal. Pokud by mě někdo navrhl do vlády, musel by respektovat, že moje odbornost a práce by byla pro takový kabinet blahodárná, i kdyby to vždy nebylo v souladu s názory a představami ostatních.

* Jenže české vlády jsou většinou ozvěnou stranických sekretariátů. To byste snesl?

Za dnešní ekonomické situace by bylo dobré vzít rozum do hrsti a říci si, že musíme udělat některé závažné kroky, které nemusí být pro část veřejnosti populární a lehce stravitelné. Na tom by se měla domluvit většina stran. Nevidím jinou cestu.

* Říkáte, že se nemá postupovat populisticky a že výdaje států se nemají zvyšovat. Ale když vidíte předvolební kampaň, ve které strany slibují všechno a tvrdí, že vše splní, co říkáte těm slibům?

Doufám, že podobná rétorika se po volbách umírní. Při jednání o nových vládách už převažují kompromisy. My nejsme v krizi jako Řecko, ale jsme ve vážné situaci, kdy je potřeba postupovat tak, abychom deficit opravdu snížili. Nemusíme to však udělat během jednoho roku, nýbrž postupně. Výdaje musí být efektivní, příjmová stránka se musí zlepšit a musíme si udržet i zahraniční investice.

* Jenže ekonomičtí ministři jsou vždy ve vleku svých politických stran a nikdy neudělají zásadní rozhodnutí. Nebojíte se, že i vy byste v podobné roli musel dělat jen polovičatá řešení?

Pokud by se například ministrem financí stal nezávislý odborník, tak by to v současné situaci bylo velice blahodárné. Jenže v to nemůžeme doufat. Navíc když takový člověk není součástí strany, může být jeho vliv omezený. Neměl by potřebný tah na branku a některé věci by neprosadil. Bylo by ale dobré udělat po volbách při jednání o vládě zásadní dohody a najít kompromisy vhodné pro celou zemi.

* Není to vlastně kritika od vás na vás? Vy jste ekonom a nejste členem žádné strany. Tím v podstatě vylučujete z exekutivy osoby podobné vám.

Samozřejmě, že jako člen vlády jste silnější jako člen nějaké strany.

* Proč jste tedy do žádné české politické strany nevstoupil?

Hodně lidí se mnou o tom hovořilo, ale pořád to v krátkodobém horizontu nepovažuji pro mne za ideální řešení.

* A existuje vůbec u nás nějaká strana, jejímž členem byste chtěl někdy být?

Existuje, ale její jméno neřeknu. Nebo by se dala nějaká strana vytvořit.

* Uvažujete o vytvoření politické strany?

Ne. Vyslovil jsem to jako možnost.

* Ve světě existují dva směry, jak řešit krizi. Jedni ekonomové tvrdí, že má pokračovat masivní státní podpora. A Řecko by už bylo na kolenou, kdyby tomu tak nebylo. Jiní zase požadují omezování zásahu státu do trhu. Co prosazujete vy?

V České republice ještě mohou nějakou dobu pokračovat určitá opatření stimulačního charakteru ze strany státu, ale už bych je začal omezovat. Naše ekonomika je tak otevřená, že velká fiskální expanze nám moc nepomůže. My jsme spíše závislí na podobné expanzi v Německu. Určitě nastala doba snižování deficitu rozpočtu, ale není důvod jednat překotně. Určité sociální výdaje se dají pořád udržet.

* Nebojíte se toho, že to naopak povede k dalšímu zadlužování a nakonec k problémům jako v Řecku či Maďarsku?

Mohlo by to hrozit, pokud bychom některé výdaje pořád zvyšovali. V takovém případě by ratingové agentury snížily naše hodnocení, což se teď například Portugalsku stalo, a to by bylo velmi špatné.

* Také říkáte, že český dluh k nominálnímu HDP není tak vysoký. Není to chlácholení? Například Španělsko ho mělo před časem jen 38 procent, ale problémy přesto nastaly rychle.

Máme jednu výhodu oproti Španělsku. Oni měli velkou bublinu na realitním trhu a ta praskla. U nás k tomu nedošlo. Jinde také docházelo či dochází k spekulativním tlakům na finančních trzích. U nás se to zatím neděje. Kdyby se to stalo, nic moc bychom proti tomu nemohli dělat. Centrální banka by tomu nebyla schopna čelit, koruna by se mohla zhoupnout a museli bychom čelit vážným problémům.

* Čeští politici před volbami slibují téměř cokoli. Jednou budeme možná muset jejich sliby tvrdě zaplatit. Je například ještě možné dál zvyšovat deficity?

Ne! Určitě ne! Jestliže by návratnost výdajů byla vyšší než úroková míra, za kterou si na ně půjčujeme, tak by to dávalo smysl. Myslím třeba investice do vzdělávání. Ty mají skutečně velkou návratnost. Problémem je, že u nás jdou výdaje často do oblastí, kde to je víceméně ztrátové. Stručně řečeno - peníze se projí. To je do budoucna nepřijatelné a nebezpečné

* Jaké výdaje byste osekal?

Určitě výdaje ve státní správě. Pak výdaje do infrastruktury. Ne že bychom nepotřebovali lepší silnice a železnice, ale podobné zakázky jsou často předražené. Někdy je to až do nebe volající.

* Americká hospodářská komora se hlasitě ozvala proti korupci v případě státních zakázek v Česku a chce navrhnout i určitá řešení. Lze klientelismus a korupci u nás něčím vymýtit?

Máme obrovské úniky peněz kvůli podobnému podvodnému jednání. Korupci nikdy a nikde zcela neeliminujete, ale dá se podstatně snížit různými opatřeními. Uvidíme, zda hezká slova o vymýcení korupce uslyšíme od politiků i po volbách.

* Od roku 1996 se v Česku střídají slabé vlády, dochází k turbulencím ve stranách, není i to podhoubí pro korupční jednání? Že si politici chtějí takzvaně velmi rychle nahrabat a pak jít?

Je nutné zavést tvrdá opatření, která nebudou populární. Například reformu státní správy, jak jsem už říkal. Dobří úředníci by se neměli měnit podle střídání vlád. Daleko nezávislejší a nekompromisnější by měly být i úřady, které mají za úkol kontrolovat nejrůznější další instituce.

* V souvislosti s krizí se i u nás hovoří o tom, zda chceme, či nechceme kapitalismus, protože Evropané vyznávají silný sociální stát. Chceme kapitalismus?

Evropa včetně Česka si vždy vytvářela speciální kapitalismus, do určité míry sociální. Jsem zastáncem toho, aby konkurenční trh fungoval všude tam, kde má dobré výsledky a možnosti. Měl by být ale doprovázen sociálními opatřeními tam, kde trh věci neřeší, či je dokonce kontraproduktivní. Tržní hospodářství ale skutečně vede k nerovnostem.

* A tomy Evropané nemáme moc rádi, že?

Amerika je až obdivuhodně tolerantní k nerovnostem. V USA se přes noc stanete milionářem a většina lidí vám poklepe na rameno a řekne, že je to skvělé. V Evropě nastane okamžitě spíše závist.

* Proč tak moc spoléháme na stát?

Je to tradice, už německý kancléř Bismarck vytvořil tradice sociálního státu. V Americe každý vnímá, že se má o sebe postarat sám, v Evropě to tak lidé necítí. Evropské tržní hospodářství bude proto v budoucnosti existovat s ještě většími zásahy států. Bude to regulovaný kapitalismus. Komunistický experiment ve střední a východní Evropě byl ale tak neúspěšný, že zpátky k socialismu to nepovede.

* Co znamená regulovaný kapitalismus?

Můžeme po této ekonomické a finanční krizi očekávat v Evropě větší státní intervence do finančního sektoru. Stát se bude mnohem více snažit zabránit tomu, aby mohlo dojít ke krachům finančních institucí. Bude to zřejmě řešit silnějším dohledem a určitou regulací.

* Pod vlivem řecké ekonomické tragédie se hovoří o možné nestabilitě celé eurozóny. Jste pro rychlé přijetí eura u nás?

Bez splnění všech kritérií nemá přijetí eura smysl. Před pěti i více lety jsme do eurozóny mohli vstoupit, ale nebyla k tomu politická vůle. Reálné může být přijetí eura v letech 2015 či 2016 a bylo by to pro naši ekonomiku dlouhodobě výhodné.

* Založil jste loni na podzim Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu. Je to think tank, který má ovlivňovat české elity. Co přesně dělá?

Promluvil jsem s 250 až 300 podnikateli, kteří byli do toho ochotní dát peníze. Jako první jsme loni na podzim udělali analýzu trhu práce a nezaměstnanosti a teď se zaměřujeme na veřejné finance a zkrácení dluhů. Chceme, aby se o podobných důležitých věcech více diskutovalo.

* Objevilo se nedávno i několik informací, že byste se mohl stát například ministrem školství, pokud by vládu sestavovala sociální demokracie. Je to tak?

Jsou to jenom spekulace, já o tom neuvažuji. Nastalo to zřejmě tak, že kdysi jsem řekl, že někdy bych mohl vstoupit do exekutivy, ale zatím to není nic reálného.

* Hovořil s vámi o tom někdo?

Ano, ale návrh nepadl od žádné strany.

* Jenže někteří straníci, třeba za ČSSD, o tom hovoří v zákulisí. Jen blufují?

I to už bylo v minulosti, žádný konkrétní návrh ale nebyl.

* Jste v komisi pro reformu českého vysokého školství, kterou vede profesor Haňka, proto se hovoří o vás jako o možném ministrovi školství?

Je to možné. Myslím si, že reforma vysokého školství, vědy i výzkumu je velice důležitá. Navíc s tím mám určitou zkušenost. Před skoro dvaceti lety jsem v Praze založil CERGE a Národohospodářský ústav a ty vchovaly mnoho odborníků.

* A chtěl byste vůbec dělat ministra?

Pokud se zamyslím nad tím, jak co nejvíce prospět České republice, tak to už jsem udělal tím, že jsem založil zmiňované instituce. Pokud bych se mohl podílet na některých zásadních reformách země, tak bych o tom mohl uvažovat. Ale jak říkám, zatím o tom neuvažuji.

* Slyšel jsem takovou úvahu, že pokud by Jiří Paroubek sestavoval vládu a vás by přesvědčil, abyste v ní dělal ministra, tak by se vás tím určitým způsobem zbavil jako možného soupeře pro další volbu prezidenta, protože na hlavu státu chce kandidovat i on. ČSSD by vás pak nepodporovala. Co tomu říkáte?

Zní to zajímavě. Nevím, zda takto někdo ale přemýšlí. Nevím to.

* Přibližně za dva roky se opět objeví reálná jména kandidátů či kandidátek na prezidenta. Pořád uvažujete o tom, že byste do toho šel znovu?

Nevylučuji to. Bude záležet i na výsledku květnových sněmovních a podzimních senátních voleb, a zda získám podporu.

* Děláte v tomto směru nějaké kroky?

Pokud získám politickou podporu, a to hovořím o nepřímé volbě, tak se tomu budu vážně věnovat. Pokud ne, nic se neděje, mám uplatnění jinde. Nevidím to jako něco fatálního pro mne.

* Jiří Paroubek, Miloš Zeman, Přemysl Sobotka a Jan Švejnar. To je hypoteticky zajímavý prezidentský souboj.

Je fajn mít více kandidátů. Je to dobré pro volbu samotnou i pro to, abychom měli kvalitní hlavu státu, která nás může dobře reprezentovat, popřípadě i usměrňovat tak, jak jí to ten úřad umožňuje.

* Minule jste byl kritizován, že jste se jako kandidát na prezidenta zjevil pozdě. Mohlo by to být jinak?

Kdyby k tomu mělo dojít, tak bych to oznámil rok či tři čtvrtě před volbou.

FAKTA

Jan Švejnar (57 let) Česko-americký ekonom, Působí jako profesor ekonomie, obchodu a hospodářské politiky na Michiganské univerzitě. V roce 2008 neúspěšně kandidoval na post prezidenta České republiky. Od roku 2003 je předsedou dozorčí rady Československé obchodní banky. Byl ženatý s Katherine Terrell Švejnarovou, která zemřela v prosinci 2009. Z tohoto manželství má dvě děti - Lauru a Daniela.